

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається роль пізнавано-дослідної діяльності під час формування екологічних понять. Було визначено, що під час спостереження молодші школярі пізнають природні явища і процеси самостійно, шляхом аналізу змін, які відбуваються в оточуючому середовищі.

В статті рассматривается роль познавательной-опытной деятельности во время формирования экологических понятий. Было определено, что во время наблюдения младшие школьники познают природные явления и процессы самостоятельно, путем анализа перемен, которые происходят в окружающей среде.

In the article the role of the cognitive-experienced activity is examined during forming of ecological concepts. It was certain that during supervisions junior schoolboys cognize the natural phenomena and processes independently, by the analysis of changes which take place in an environment.

Постановка проблеми. Останні десятиріччя минулого століття – час розвитку двох паралельних процесів: погіршення екологічних проблем та їх усвідомлення людством. Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей: забруднення атмосферного повітря у багатьох містах України досягло критичного рівня, катастрофічний стан навколишнього середовища, що нині вже істотно визначає здоров'я людей, тривалість їхнього життя, саму можливість стабільного існування, спонукає щоб всі – дорослі і діти – стали на шлях співробітництва з природою. Тому одним із основних завдань сучасної школи є виховання підростаючого покоління. На думку спеціалістів, велику роль тут повинна відігравати початкова школа, яку можна розглядати як першу сходинку збагачення людини знаннями про природне і соціальне оточення, знайомство її із загальною, цілісною картиною світу і формування науково-обґрунтованого, морального і естетичного ставлення до нього.

У вирішенні цих завдань першорядну роль повинна відігравати екологічна освіта та екологічне виховання. Від успішності здійснення екологічної освіти, формування нового екологічного мислення великою мірою залежить майбутній стан природного середовища.

Провідну роль в екологічному вихованні молодших школярів відіграють навчальні предмети «Я і Україна», «Я і Україна. Довкілля». Саме вони забезпечують природничо-наукову основу для розуміння взаємозв'язків у природі й формування екологічної культури учнів. На цих уроках школярі не тільки знайомляться з природничим матеріалом, а й ро-

зкривають взаємозв'язки між об'єктами природи, пояснюють взаємозв'язки компонентів системи: «людина-суспільство-природа», вчать поводитися у навколишньому середовищі, а також знайомляться з правилами охорони і поведінки у природі.

Аналіз останніх досліджень. Педагогічна наука має певний досвід щодо дослідження окремих аспектів екологічного виховання. Значний інтерес мають праці вчених, зокрема з таких проблем: формування екологічної культури учнів загальноосвітніх шкіл (С. Дербо, В. Крисаченко, М. Колесник, Е. Писарчук, Т. Русак, Н. Седова), особливості екологічного виховання молодших школярів (В. Маращицька, Ж. Масенко, О. Онопрієнко, Г. Пустовіт) [1;6;7].

Л. П. Симонова-Салеєва відзначає, що провідною ідеєю при визначенні змісту екологічної освіти може бути ідея цілісності навколишнього світу, невід'ємного зв'язку людини з природою [2]. Отже, в програмі екологічного виховання початкової школи основна увага повинна приділятися спостереженням, де вчитель має орієнтувати увагу дітей на ви členовування найсуттєвіших ознак, особливостей – властивостей об'єктів природи.

Виклад основного матеріалу. Академік Савченко О. Я. [9] наголошує, що у початковій школі необхідно сповна задіяти всі передумови для **системно-екологічного виховання молодших школярів:**

- через зміст природознавчих навчальних предметів і курсів;
- збагачення всіх предметів екологічно спрямованим змістом і міжпредметними зв'язками;
- проведення позаурочної діяльності з вивчення довкілля та заохочення дітей до практичних справ щодо його збереження;
- залучення школярів до дослідницької роботи в індивідуальних і групових проектах;
- проведення екологічно спрямованих ігор, вікторин, конкурсів малюнків;
- екологічне просвітництво батьків.

Зміст екологічного виховання і можливості його реалізації в навчально-виховному процесі зумовлені певними віковими особливостями молодшого шкільного віку, що проявляється в обмеженості теоретичних знань, практичних умінь і навичок, життєвого досвіду й діапазону пізнання; домінуванні емоційного над реальним у пізнавальній пошуково-дослідницькій діяльності [8].

Знання різного рівня науковості, якими оволодіває дитина, співвідносяться з її спостереженнями, незначним життєвим досвідом; безпосередньо й опосередковано засвоєні, вони по-різному усвідомлюються в силу особистісних відмінностей, умов їх формування. Але, як відомо, становлення і розвиток переконань, відбувається лише за умови систематичного збагачення науковими знаннями, інтелектуального потенціалу, розширен-

ня сфери практичної діяльності: праця в природі, пошуково-дослідницька і творча діяльність.

Дослідження вчених (З. Богуславська, Е. Залкінд, О. Запорожець, А. Леушина та ін.) доводять, що в молодшому шкільному віці дитина може оволодіти багатьма природничими поняттями, які й створюють основу для формування екологічних знань [3; 5; 8].

Формування знань про природу і людину дає змогу вчителю добирати зміст роботи відповідно до поставленої мети, повторювати її неодноразово, щоб домогтися достовірності результатів.

Основними пізнавальними функціями пошуково-дослідницької діяльності є: демонстрування зв'язків, недоступних для сприймання органами чуттів дитини, проникнення у глибину таких явищ природи, які спостерігаються у доквіллі, і тих, що важко спостерігати унаслідок прихованості їхніх механізмів від безпосереднього сприймання.

Під час навчального досліду кожна дитина самостійно знаходить відповіді на запитання, що виникають, домагається очевидних результатів, перевіряє свої знання та можливості. Наступною характерною відмінністю пошуково-дослідницької діяльності є репрезентація активних методів пізнання, невід'ємною ознакою яких виступають зміни предмета пізнання. Правильно спланований і проведений експеримент відзначається високим рівнем активності дітей.

Особливість системи пошуково-дослідницьких дій як конструктивного компонента всієї роботи молодших школярів полягає в тому, що в них формуються здібності розглядати особливий характер перебігу конкретних природних явищ. Учні сприймають не лише властивості об'єктів природи і процесів змінюваності, а й виділяють, оцінюють справжні необхідні умови здійснення природних процесів, тобто можуть з'ясувати й проаналізувати зовнішні умови й внутрішню зумовленість перемін, що відбуваються з об'єктами або явищами природи, формують розуміння специфічності їх існування.

Пошуково-дослідницька діяльність складається з таких компонентів: постановка мети; змістовне планування роботи з предметом дослідження, тобто перехід від гіпотези до певної схеми організації дослідної роботи; власне пошуково-дослідницька діяльність, тобто збирання емпіричних даних, складовою частиною чого є активність кожної дитини і педагога. І, нарешті, коли емпіричні дані зібрано, необхідно проаналізувати їх і сформулювати висновки (синтез). Останнім етапом такої роботи має бути поширення її результатів на ширше коло явищ та об'єктів.

Вище сказане дає підстави стверджувати, що екологічні поняття необхідно формувати в процесі активної пошуково-дослідницької діяльності, повертаючись до одного і того ж екологічного поняття декілька разів. В основі пізнання процесів природи повинні лежати багаточисленні різноманітні спостереження і досліди, які дозволяють дітям самостійно відокрем-

лювати загальні закономірності природних явищ, робити висновки про роль людини на планеті Земля.

Висновок. Отже, основу пошуково-дослідницької діяльності, яка організовується в межах навчально-виховної роботи початкової школи, становлять пошукові методи, тобто такі, що дозволяють об'єднати в трансформований варіант набуті знання, де інформація дидактично перероблена й викладена у доступній формі та змісті. На основі дослідів учитель формує уявлення про процеси, які приховані, а правильне розв'язання завдань є показником розуміння школярами причинно-наслідкових зв'язків між об'єктами природи і процесами. Цінність такого виду роботи полягає в тому, що діти не отримують готових знань від учителя, а досліджуючи під його керівництвом певне явище, вони самі здобувають знання у певній логічній послідовності.

Список використаних джерел

1. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах: Навчальний посібник. – К.: Веселка, 1998. – 334 с.
2. Ващенко Н.І. З досвіду екологічного виховання молодших школярів // Початкова школа. – 1990. – № 8. – С. 40–44.
3. Виноградова Н. Ф. Экологическое воспитание детей дошкольного и младшего школьного возраста // Экологическое образование: концепции и методические подходы. – М., 1996.
4. Горопаха Н. М. Краще пізнати щоб зберегти. – Рівне, 1998. – 76 с.
5. Кардешук Н., Янішевська С. Формування екологічної свідомості особистості // Проблеми педагогічних технологій: Збірник наукових праць. – Луцьк. – 2003. – Вип. 3. – С. 198–202.
6. Концепция общего среднего экологического образования / И. Д. Зверев, А. Н. Захлебный, И. Т. Суравегина, Л. П. Симонова-Салева. – М., 1994.
7. Кудрик В., Стасюк Л. Екологічне виховання учнів молодшого шкільного віку як педагогічна проблема // Наукові записки ТДПУ. Серія: Педагогіка. – 2001. – № 5. – С. 100–103.
8. Лисенко Н. В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2009. – 400с.
9. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.

*Є. С. Дехтяр,
здобувач,*

Криворізький державний педагогічний університет

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ЛАНОК ОСВІТИ

Розглянуто актуальну дидактична проблема наступності дошкільної та початкової ланки шкільної освіти. Розкрито наукові аспекти, підходи до реалізації наступності у навчанні дошкільників та молодших школярів. У статті порушені психолого-педагогічні аспекти наступності. Теоретично обґрунтовано необхідність враховувати психологічні особливості дітей даного віку.